

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 6 Sayı: 25 Volume: 6 Issue: 25

-Prof. Dr. Hamza GÜNDOĞDU Armađanı-

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

**MARDİN SAVURKAPI (SİTTİ RADVİYE) HAMAMI'NDA BULUNAN FİĞÜRLÜ
TAŞ PLASTİK SÜSLEMELERİN TÜRK SÜSLEME SANATI İKONOĞRAFİSİ AÇISINDAN
BİR DEĞERLENDİRMEĞİ**

**AN ASSESMENT OF DECORATED FİGURATIVE STONES PLASTİC FOUND IN
MARDİN SAVURKAPI (SİTTI RADVİYE) IN BATH OF TURKİSH DECORATION ART
ICONOGRAPY**

Yusuf ÇETİN*

Öz

Artuklu hamam mimarisinin önemli örneklerinden birisi olan Mardin Savurkapı (Sitti Radviye) Hamamı, yakınındaki Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi'nin kitabesinden yola çıkılarak XII. yüzyılın sonu ile XIII. yüzyıl başlarına tarihlendirilmektedir.

Geçirdiđi onarımlarla birçok orijinal özelliğini yitiren hamamın sonradan inşa edilen kuşatma duvarının üzerinde kırık halde bir aslan figürü, soyunmalık kısmına geçit veren kapının sol yanında iki aslan figürü ve külhan bölümünde iki taş parçası üzerinde yer alan iki tavus kuşundan oluşan toplam beş figürlü taş plastik süslemesi dikkat çekmektedir.

Bölgedeki diğer Artuklu dönemi taş plastik figürlü süslemelerle kompozisyon ve üslup birliği gösteren bu figürlü taş plastik süslemeler estetik görünümlerinin yanı sıra sembolik anlamları ile zengin ve gizemli bir dünyayı gözler önüne sermektedirler.

Anahtar Kelimeler: Artuklu, hamam, figürlü taş plastik süsleme, aslan, tavus kuşu.

Abstact

Mardin Savurkapı (Sitti Radviye) Bath, which is one of the most significant examples of Artuklu bath architecture, is dated as the end of XII century and beginning of XIII considering Sitti Radiye (Hatuniye) Madrassa's epigraph that is next to the Bath.

Five plastic ornaments with figure stone are remarkable there. These are listed as; a broken lion figure on the surrounding wall, which has been built later, of the bath that lost its original characteristics because of the repairs and two lion figures located left side of the door that is entry to lukewarmness and two peacocks located on two stones in the furnace part.

These plastic ornaments with figure stone, which are in composition and style unity with other plastic ornaments with figure stone that belong to Artuklu period in the

* Doç. Dr., Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Öğretim Üyesi, e-mail: yusufcetin04@hotmail.com.

region, display aesthetic outlooks as well as rich and mysterious world with their symbolic meanings.

Keywords: Artuklu, bath, plastic ornament with figure stone, lion, peacock.

Giriş

Savurkapı (Sitti Radviye) Hamamı, Mardin şehir merkezinde, Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi'nin güneyinde yer almaktadır (Res. 1).

Hamamın üzerinde herhangi bir kitabe bulunmamaktadır. Ancak kuzeyinde yer alan Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi'nin duvara kazılı 1206 tarihli vakfiyesinde "medresenin güneyindeki hamam" şeklinde bir ibare yer almaktadır. Vakfiyede sözü edilen hamamın bu hamam olduğu göz önünde bulundurularak, medresenin yapılmış olduğu 1176/77-1184/85 yılları civarına ve 1206'dan önce, yani XII. yüzyılın sonu ile XIII. yüzyıl başlarına tarihlendirilmektedir (Altun, 1971: 114; Altun, 1978: 184; Önge, 1995: 135).

Günümüze kadar birçok onarımlarla ulaşabilen hamamın bulunduğu yer eğimli olduğundan düz bir platform oluşturularak yapı üzerine inşa edilmiştir. Dikdörtgene yakın bir plana sahip olan hamam beşik tonozla örtülü bir giriş bölümü, güney-kuzey doğrultusunda uzanan dikdörtgen uzun bir mekân şeklindeki soyunmalık kısmı ve üzeri beşik tonozla örtülü ılık bölümü ile haçvari sıcaklık bölümünden meydana gelmektedir. Giriş bölümünün solunda ise üzeri çapraz tonozla örtülü bir ara bölümden geçilen üzeri beşik tonozla örtülü külhan bölümü yer almaktadır (Şek. 1)

Mardin Savurkapı (Sitti Radviye) Hamamı'nda Bulunan Figürlü Taş Plastik Süslemeler

Onarımlarla birçok orijinal özelliğini yitiren Savurkapı (Sitti Radviye) Hamamı'nda bulunan beş adet figürlü taş plastik süsleme oldukça dikkat çekicidir. Bunlardan ilki hamamın etrafını çeviren kuşatma duvarının batısında, duvarın doğu yüzeyinde yer alan aslan figürü; ikinci ve üçüncü figürler, soyunmalık kısmına geçit veren düz atkı taşlı girişin sol üst yanındaki aslan figürleri, diğer iki figür de hamamın arka kısmındaki külhanın içinde bulunan tavus kuşu figürleridir.

1966-1971 yılları arasında bölgedeki Artuklu yapıları hakkında araştırma yapan A. Altun (Altun, 1971; Altun, 1978) bu yapıyı tanıtırken figürlü süslemelere hiç değinmemiştir.

1. Aslan Figürleri

Savurkapı (Sitti Radviye) Hamamı'nda bulunan aslan figürlerden ilki hamamın kuşatma duvarının batı bölümünde, doğu cephe üzerinde bulunmaktadır. 0.38 x 0.25 m. ölçülerinde, krem rengi bir tuf taşı üzerine yapılan kabartmanın yarısı kırık halde olup baş aşağı yerleştirilmiştir. Aslan figürünün arka bölümü ve etrafındaki kıvrık dal ve rumi motiflerinden meydana gelen kabartma dikdörtgen bir nişin içerisine alınmıştır. Oldukça plastik bir biçimde işlenen figürün gövdesinin arka kısmı, arka bacakları ve sağ arka bacağının arasından dolanarak yukarı doğru kıvrılan kuyruğu oldukça belirgindir. Gövdesi yukarıdan kıvrık dal ve rumilere karışan aslanın sol kalçasının üzeri tarama çizgilerle belirginleştirilerek plastik etki daha da kuvvetlendirilmiştir (Res. 2).

Arma vaziyetinde tek figür halinde olduğu anlaşılan bu aslan figürü yukarı doğru "C" kıvrımı yapmış kuyruğu ve arka ayaklarının duruşu ile Avrasya hayvan üslubu karakterini taşıdığı anlaşılmaktadır. Üzerinde bulunduğu kuşatma duvarı sonradan inşa edildiği için bu kabartma muhtemelen başka yerden getirilip buraya konulmuş olmalıdır.

Diğer aslan figürleri hamamın soyunmalık kısmına geçit veren düz atkı taşlı girişin sol üst yanında, krem rengi üç ayrı parça halindeki tuf taşlar üzerinde yer almaktadır (Res. 3). En üstte olanı 0.61 x 0.38 m. ölçülerinde olup soldan sağa doğru ilerler vaziyette kuyruğu "C" şeklinde kıvrım yapmaktadır. Bu özellikler Orta Asya hayvan üslubunun etkisini göstermektedir (Orta Asya hayvan üslubuna ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. Ögel, 1962; Öney,

1969: 187-191; Diyarbakirli, 1972:114-131; Gündoğdu, 1979; Çoruhlu, 2007, 147-150). Başını aşağı doğru uzatan aslanın yüz kısmı silik durumdadır. Aslanın genel duruşu, vücudunun aldığı pozisyon ve aşağıya doğru başını uzatması kompozisyonun tam olmadığını, altında orijinalde muhtemelen bir boğa figürünün de yer aldığı aslan-boğa mücadelesi (Yıldırım, 2003: 1-18) kompozisyonu olması gerektiğini düşündürmektedir. Arka ayaklarını geriye doğru çeken ve ağırlığını ön ayakları üzerine bindirerek hamle yapmak üzere olan aslan figürünün ağız kısmının altında yer alan küçük plastik bir parça muhtemelen saldırdığı boğaya ait olmalıdır (Res. 4).

Bu figürün hemen altında, 0.58 x 0.42 m. ölçülerinde, gövdesi bir parça taş üzerinde ayakları diğer bir parça taş üzerinde bulunan bir aslan figürü daha bulunmaktadır. Gövdesi oldukça plastik bir biçimde işlenen aslanın kuyruğu yukarı doğru "C" şeklinde kıvrılmış olup ucu ejder başı veya bitkisel bir motif şeklinde sonlanmaktadır. Üstteki aslan figüründen farklı olarak başı yukarı doğru dik ve cepheden tasvir edilmiş olan bu aslan figürünün başının üzerinde mahiyeti tam anlaşılammakla birlikte bir taç veya bitki motifi bulunmaktadır. Aslanın gövdesi belirgin olmasına rağmen yüz kısmı tamamen aşınmıştır. Figürün işlendiği taş parçalandığı için arka ayakları altta başka bir taş parçasının üzerinde bulunmaktadır (Res. 6).

2. Tavus Kuşu Figürleri

Savurkapı (Sitti Radviye) Hamamı'nda bulunan tavus kuşu figürleri külhan bölümünün içinde bulunmaktadır. Dilimli bir kemerin iki köşeliği olduğu anlaşılan krem rengi tuf taşların üzerinde yer alan bu figürler, hamamı işletenlerin ifadelerine göre daha önce soyunmalık kısmına geçit veren kapının iç yüzeyinde iken onarım sırasında müteahhit tarafından sökülüş ve yerine şimdiki düz lento taş yerleştirilmiştir. Ancak 1966-1971 yılları arasında bu bölgedeki Artuklu yapıları hakkında araştırma yapan A. Altun ((Altun, 1971; Altun, 1978) diğer aslan figürlerinde olduğu gibi bu tavus kuşu figürlerine de hiç değinmemiştir.

0.38 x 0.67 m. boyutlarındaki birinci taşın üzerinde yer alan tavus kuşu süslü tepeliği, yuvarlak gözü ve gagası ile başını geriye doğru çevirmiş olup profilden betimlenmiştir. Kanadı ve gövdesinde yer alan tüyleri oldukça plastik bir biçimde işlenen tavus kuşunun ayakları kıvrık dal ve rumilerle kaynaştırılmıştır. İki parçadan oluşan kuyruk kısmı yukarı doğru kıvrılmıştır. Başının çevrili olduğu alan plastik bir biçimde işlenen kıvrık dal ve rumi motifleri ile doldurulmuştur (Res. 9).

0.36 x 0.68 m. boyutlarındaki ikinci taşın üzerinde yer alan tavus kuşu diğerine göre daha farklı bir stil özelliğine sahip olup öne doğru bakar şekilde, kanadı açık olarak, profilden tasvir edilmiştir. Üç parçadan oluşan tepeliği, uçları dairesel formlarla sonuçlanan kanat tüyleri ve yukarı doğru kıvrılan kuyruğu ile betimlenen kuşun ayakları kıvrık dal ve rumi motifleri ile kaynaştırılmıştır (Res. 10).

Karşılaştırma ve Değerlendirme

Türk sanatının hemen her evresinde ve farklı malzemelerde görülen bu figürlü süslemeler, bir yandan üzerinde bulunduğu yere estetik bir görünüm kazandırırken diğer yandan içerdiği sembolik anlamlarla zengin ve gizemli bir dünyayı gözler önüne sermektedir.

Hamamdaki figürlü süslemelerden en dikkat çekici olanlar aslan figürleridir. Türk süsleme sanatında ilk örneklerini Orta Asya Hun kurganlarından çıkarılan eşyalarda gördüğümüz aslan figürleri, daha sonraki dönemlerde de kesintisiz bir biçimde varlığını sürdürmüştür. Astrolojik anlamının yanı sıra bir savaş simgesi de sayılan aslan aynı zamanda güç kuvvet, yiğitlik, kahramanlık, hükümdarlık sembollerindedir. Asya'da İslam sonrası dönemlerde Karahanlı ve Selçuklu dönemlerinde aslan figürü görülmektedir. Hz. Ali'nin Esedullah (Allah'ın aslanı) lakabı pek yaygındır. Selçuklu hanedanında da "aslan" ismi kullanılırdı ve aslan Selçuklu alametlerindedir (Esin, 1962: 166-167).

Anadolu Selçuklu figür kabartmalarında en yaygın örneklerden olan aslan heykel olarak da yapılmıştır. Genellikle yüksek kabartma olarak işlenen aslan figürlerinin ortak özellikleri vardır. Bunlar, yürür şekilde betimlenmişlerdir. Avrasya hayvan üslubu geleneğinin etkileri, vücutları üzerindeki dekoratif çizgilerde, yukarı kaldırdıkları önayaklarında belli eder. Vücut yandan baş cepheden betimlenmiş olan bu aslan figürlerindeki yüz hatları, heykellerle ortak görünüşler içindedir. Başlar insan başı gibi düşünülmüş, küçük sivri kulaklar, geniş, yuvarlak yüz, uzun, yassı burun, badem göz, ortadan bir çizgi halinde veya oyuk biçimde belirtilmiş ağız büyüktür. Kaş çizgileri kalın bir çizgi oluşturur. Çoğunlukla simetrik olarak karşılıklı işlenmişlerdir. Kuyruk uçları çoğunlukla ejder başıyla ya da bitkisel bir motif ile son bulur. Kuyruğun ucu kıvrık, ön bacakları çerçeveyeyleyerek yükselen kanatları da olabilir (Gündoğdu, 1979: 448).

Çevre duvarının üzerinde yer alan aslan figürü ile soyunmalık kısmına geçit veren düz atkı taşlı girişin sol üst yanında, ikinci sırada yer alan aslan figürünün benzerleri Anadolu Selçuklu dönemine ait birçok yapıda karşımıza çıkmakla birlikte, kanatsız olarak duruş pozisyonu ile Mardin Müzesi'nde bulunan Mardin Kalesi'nden getirtilen 0.32 x 0.36 m. ebatlarındaki bir taşın üzerinde yer alan aslan figürü (Res. 7) ve Diyarbakır surlarında, Yedikardeş Burcu'nda yer alan aslan figürleri ile benzerlik göstermektedir (Gündoğdu, 1979: 449, 450) (Res. 8).

Hamamın soyunmalık kısmına geçit veren düz atkı taşlı girişin sol üst yanında yer alan ve aslan-boğa mücadelesi sahnesi olduğunu tahmin ettiğimiz kompozisyon XI. yüzyılın son çeyreğinden itibaren özellikle Artuklu bölgesindeki eserlerde çok sık karşımıza çıkmaktadır. Bu kompozisyonun en başarılı örneklerinden birisi Diyarbakır Ulu Camii'nde yer almaktadır (Akok, 1969: 113-140; Sözen, 1971: 29; Gündoğdu, 1979: 74, 75). Üzerinde yer alan bir kitabeye göre 1091-92 yılında, Büyük Selçuklu sultanı Melikşah tarafından tamir edilen caminin doğudaki avlu girişinin kemer köşeliklerinde, aslan-boğa mücadelesi kompozisyonu simetrik olarak işlenmiştir (Res. 5). Bu kabartmanın dışında, Selçuklu sanatında aslan-boğa mücadelesi (Çaycı, 2002: 97-99) birçok örnekte karşımıza çıkmaktadır. Ancak, buradaki aslanın konumuna uygun olarak Cizre'den Diyarbakır Müzesi'ne getirilmiş XII. yüzyıla tarihlendirilen 386 Env. nolu bir taşta, Harput iç kalede burcun altında, Diyarbakır iç kalede Oğrunkapı'da solda, Konya İnce Minareli Medrese Müzesi'nde bulunan XIII. yüzyıla tarihlendirilen 891 Env. nolu bir taş üzerinde aslan-boğa mücadelesi benzer şekilde betimlenmiştir (Gündoğdu, 1979: 74, 75, 128, 129, 142, 143, 149, 150, 283; Öney, 1992: 40).

Türk sanatında göksel içeriklere sahip bulunan betimlemeler arasında en fazla rağbet edilen konulardan birisi aslan-boğa mücadelesidir. Güneş ve ay burçlarının sembolü durumunda olan bu figürlerden güneş, aslan burcunun evini oluşturmaktadır. Ay ise, boğa burcunun en yüksek noktası durumundadır. Böylece gezegenlerle burçlar arasında akrabalık ortaya çıkmış bulunmaktadır.

Takvim açısından ele alındığından da güneşin güney yarım küreden, kuzey yarımküreye geçişini temsil etmektedir ki bu olay İranlılar arasında "Nevruz" (yeni yılın başlangıcı) olarak kabul edilir (Çaycı, 2002: 97). Bu astrolojik olayın resimle sembolize edilmesi iki hayvanın mücadelesi şeklinde verilmiş olmaktadır (Öney, 1992: 40).

Aslan ve boğa mücadelesinin bir diğer sembolik anlamı da birinin yırtıcılığı ve avcılığı, diğerinin ise güç ve kuvveti yanında tarımsal üretimdeki etkinliği ile ortaya çıkan özelliklerinden dolayı av sahnelerinin vazgeçilmez kompozisyonlarından birini oluşturmasıdır (Çaycı, 2002: 97).

Bu mücadele İslam sanatında çeşitli zıt prensipler için de kullanılmıştır. Güneşin aya veya karanlığa, iyiliğin kötülüğe, yerlinin düşmana v.b. galibiyeti şeklinde, çeşitli zıt prensipler düşünülebilir. Bunlardan aslanın, iyiliğin, cesaretin, kuvvetliliğin sembolü olduğu, boğanın ise kötülüğün, karanlığın ve düşmanın sembolü olduğu, bu bakımdan bir zafer konusunun da işlendiği bu tür kabartmalarda, aslan figürü üstte, mağrur vaziyette, boğa altta ve çökmüş

durumda betimlenmişlerdir. Çoğunlukla Selçuklu kalelerinde ve burçlarında daha çok rastlanması da kalenin fethi dolayısıyla galip devletin muzafferiyetini belirtme amaçlı olduğu şeklinde açıklayabiliriz (Gündoğdu, 1979: 469, 470; Öney, 1992: 40).

Fonksiyonel anlamlarda da aslan ve boğa etik açıdan iyi ve kötünün timsali olmuştur. Aydınlığı temsil eden aslan ile karanlığı temsil eden boğa arasındaki mücadelede boğanın alışılmışın dışında aslanı yenmesi uğursuzluk sebebi sayılabileceği için, aslan her zaman zafer kazanmış olarak tasvir edilmiştir (Gündoğdu, 1979: 469, 470; Çaycı, 2002: 98).

Savurkapı (Sitti Radviye) Hamamı'nda bulunan diğer figür grubu ise tavus kuşlarıdır. Hindistan kökenli olduğu düşünülen ve Hint mitolojisinde savaş tanrısını simgeleyen tavus kuşu, Antik Çağ'da etinin geç çürümesi nedeniyle ölümsüzlüğü, güzelliği nedeniyle de zenginlik ve soyluluğu simgelemektedir. Bu dönemlerde genelde zengin ve görkemli bahçeler içinde tasvir edilen tavus kuşu Ortaçağ Hıristiyan sanatında dinsel bir ikonografi çerçevesinde yorumlanarak kullanılmıştır. Tavus kuşu Hıristiyan sanatında bir su kabından kutsal suyu içer vaziyette ve karşılıklı tasvir edilmiştir. Ruhun ölümsüzlüğünü simgeleyen bu kompozisyon özellikle Erken Bizans sanatında yaygın olarak kullanılmıştır (Parman, 1993: 388). Karşılıklı şekilde gösterilmeleri ise İran-Sasani sanatından beri devam eden bir gelenektir (Gündoğdu, 1979: 463).

Türk sanatına İslamiyet'ten sonraki dönemlerde girmiş olmakla birlikte, cennet kuşu olarak bilinen zümrüd-ü ankâ ve karakuş, Orta Asya Türk kültüründe bazen tavus kuşu ile birleştirilerek de resmedilmiştir (Deniz, 2007: 34). İslam sanatında tavus kuşu cennet kuşu olarak benimsenmiş ve cenneti sembolize etmektedir. Bir efsaneye göre tavus, cennette bir kuş iken şeytanın cennete girmesine alet olmuş ve Âdem ile Havva'nın yasak meyveyi yemelerinden sonra cennetten çıkarılmıştır. Cennette ayakları da güzelken Allah ona "Her yanın süslü olsun, ancak ayakların çıplak kalsın; ayaklarını görünce cenneti ve eski hâlini hatırlayıp ah et!" buyurmuş ve onu Bâbil'e indirip ayaklarını çıplak yapmıştır (Pala, 2003: 456). Kuyruğunu açması, neyi var neyi yok, her şeyi açığa vurup yansıtması şeklinde yorumlanarak, yeniden yaşama layık olan insanların da tıpkı onun gibi, tüm niteliklerini göz önüne sermekle, ancak bu mertebeye ulaşılabilceği ileri sürülmektedir (Ersoy, 200: 464).

Cennetin suları bol ırmaklar ve yeşilliklerle betimlenmesi tavus kuşlarının da bolluğu, bereketi sembolize etmesine neden olmuştur. Aynı zamanda tavus kuşunun güzellik, itibar ve şerefi, simgelediği bilinmektedir (Çoruhlu, 1999: 174-179; Çoruhlu, 1995: 53-60). Bu nedenle güç gösterisi olarak da Türk saray mimarisinde, havuzlarda ve yeşil zeminli çini parçaları üzerinde görülmektedir. Gazne kazılarında bulunan karşılıklı cennet kuşları (XI. yüzyıl) (Gündoğdu, 1979: 463), Diyarbakır içkalesinde bulunan Artuklu Sarayı havuzunda (XIII. yüzyıl başları) tavus kuşu (Gürsoy, 1983: 45), Kubadabad Sarayı (1236) çini dekorasyonunda karşımıza çıkmaktadır. Tavus kuşları, bazen tek başına, bazen çift olarak bir kaptan su içerken, bazen de boyunları birbirine dolanmış halde çok sık olarak betimlenmiştir (Öney, 1967: 136). Ayrıca hamamlarda ve çeşmelerde betimlenmiş olmaları temizlik ve arınma ile de bağlantılı olmalıdır. Mardin Savurkapı (Sitti Radviye) Hamamı'nda (XII. yüzyılın sonu ile XIII. yüzyıl başları), Konya Meram Hamamı (1324) kilit taşında, İstanbul Çinili Köşk'te Sultan IV. Murad'ın (1574-1595) yaptırdığı çeşmenin ayna taşında kanatları süslü, başlarında taçlarıyla birlikte betimlenmişlerdir. Temizlik ve arınmayı sembolize eden bir minyatür de El-Cezerî'nin Kitâb-ül-Câmi Beyn-el-İlmi vel-Amel-in-Nâfi fi Sınâat-il-Hiyel (1136-1206) adlı kitabında yer alan abdest almak için su döken tavus kuşu figürlü abdest alma makinesidir (Unat, 2002: 19-23).

Güneydoğu Anadolu Artuklu sanatı içinde daha sık kullanılan tavus kuşu tasvirinin bir örneği de Diyarbakır Ulu Camii batı girişi üzerindeki kompozisyon içinde yer almaktadır. Ortada içinden asma dalları çıkan vazunun iki yanına simetrik tavus kuşları yerleştirilmiştir. Birbirine bakar vaziyette tasvir edilen figürler profildendir. Tavus kuşlarının karşılıklı tasviri İran Sasani sanatından beri devam eden bir gelenektir. Ulu Camii'deki tavus kuşlarının önceden var olduğu söylenen Sasani Sarayı ya da Bizans kilisesine ait olma ihtimali vardır (Baş, 2006: 301).

Tavus kuşu motifi figürlü taş plastik olarak Mardin ve çevresindeki konut mimarisinde de çok sevilerek kullanılmaktadır. Mardin Müzesi'nde yer alan XIX. yüzyıldan kalan mukarnas kavsaralı bir nişin kemer köşeliklerinde kıvrık dal ve rümi-palmet motifleri ile kaynaşan iki tavus kuşu figürü kompozisyon olarak bu figürlere çok benzemektedir. Ancak müzede yer alan tavus kuşları iyice stilize edilerek kıvrık dal rümi-palmet motifleri içinde adeta kaybolmuşlardır (Res. 11).

Mardin Sabancı Müzesi'nde bulunan ve XIX. yüzyıla tarihlendirilen bir başka taş üzerinde karakter bakımından buradaki tavus kuşlarına benzer bir tavus kuşu daha yer almaktadır. Başındaki tacı, yukarı doğru kalkmış gösterişli kuyruğu ile oldukça plastik bir biçimde betimlenmiştir (Res. 12).

Sonuç

Ortaçağ Anadolu Türk mimarisinin yaygın bezeme grubunu oluşturan figürlü taş plastik bezeme özellikle Artuklu dönemi mimarisi bezeme programının en önemli bölümünü oluşturmaktadır. Milattan önceki dönemlerden başlayarak Orta Asya'nın bütün bölgelerinde taşıdığı anlamlardan dolayı özenle yaşatılan bu bezeme grubu Türk sanatının yayıldığı bütün coğrafyalarda karşımıza çıkmaktadır. Orta Asya Anadolu ilişkisini aktarmada da önemli bir veri niteliğini taşıyan ve kaynağını Şamanizm, on iki hayvanlı takvim, burç hayvanları veya Türk mitolojisinden alan bu figürlü bezemeler Türklerin İslamiyet'i kabul etmeleri ile birlikte İslami bir anlayışla yeniden yorumlanarak daha zengin anlatımlara sahip olmuştur. Üzerinde bulunduğu yapının özellikleri veya banisi ile doğrudan ilişkilendirebilecek zengin anlamlar taşıyan bu figürlü bezemeler Ortaçağ Anadolu insanının düşünce dünyasını, inançlarını, hayallerini bize dolaylı yollarla aktarmaktadır.

Erken dönem Artuklu hamam mimarisinin önemli örneklerinden biri olan Mardin Savurkapı (Sitti Radviye) Hamamı, mimarisinin yanı sıra üzerinde bulunan figürlü bezemeleri ile de dikkat çekmektedir. Bölgedeki diğer Artuklu dönemi taş plastik figürlü bezemelerle kompozisyon ve üslup birliği gösteren bu figürlü taş plastik bezemeler estetik görünümünün yanı sıra sembolik anlamları ile zengin ve gizemli bir dünyayı gözler önüne sermektedirler.

KAYNAKÇA

- AKOK, Mahmut (1969). "Diyarbakır Ulu Camii Mimari Manzumesi", *Vakıflar Dergisi*, S.V11I, s. 113-140.
- ALTUN, Ara (1971). *Mardin'de Türk Devri Mimarisi*, İstanbul: İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Yayınları.
- ALTUN, Ara (1978). *Anadolu'da Artuklu Devri Türk Mimarisinin Gelişmesi*, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- BAŞ, Gülsen (2006). *Diyarbakır'daki İslam Dönemi Mimarisinde Süsleme*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van: Yüzüncüyıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ÇAYCI, Ahmet (2002). *Anadolu Selçuklu Sanatı'nda Gezegen ve Burç Tasvirleri*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- ÇORUHLU, Yaşar (1995). Türk Sanatında Yırtıcı Olmayan Kuşların Sembolizmi I, *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, S.102, s. 53-60.
- ÇORUHLU, Yaşar (1995). *Erken Devir Türk Sanatı*, İstanbul: Kabaçlı Yayınları.
- ÇORUHLU, Yaşar (1999). *Türk Mitolojisinin ABC'si*, İstanbul: Kabaçlı Yayınları.
- DENİZ, Bekir (2007). Azerbaycan ve Anadolu-Türk Halılarının Benzer Özellikleri, *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, S. 18, s. 17-61.
- DİYARBEKİRLİ, Nejat (1972). *Hun Sanatı*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- ERSOY, Necmettin (2000). *Semboller ve Yorumları*, İstanbul: Dönence Yayınları.
- ESİN, Emel (1962) Eurasia Göçebelerinin San'atının ve İslamiyetten Evvelki Türkistan Sanatının Türk Plastik ve Tersimî San'atları Üzerindeki Bazı Tesirleri, *Milletlerarası Türk Sanatları Kongresi, 19-14 Ekim 1959, Kongreye Sunulan Tebliğler*, s. 166-167.
- GÜNDOĞDU, Hamza, *Türk Mimarisinde Figürlü Taş Plastik*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü.
- GÜRİSOY, Suna (1983). *Diyarbakır Eski Mimarisinde Çini Süsleme*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Mimarlık Anabilim Dalı.
- ÖGEL, Bahattin (1962). *İslamiyet'ten Önce Türk Kültür Tarihi, Orta Asya Kaynak ve Buluntularına Göre*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- ÖNEY, Gönül (1967). İran Selçukluları ile Mukayeseli Olarak Anadolu Selçuklularında Atlı Av Sahneleri, *Anadolu*, S.11, s. 121-159.

- ÖNEY, Gönül (1967). Anadolu Selçuklularında Heykel, Figürlü Kabartma ve Kaynakları Hakkında Notlar, *Selçuklu Araştırmaları Dergisi* I, s. 187-191.
- ÖNEY, Gönül (2003). *Anadolu Selçuklu Mimari Süslemesi ve El Sanatları*, Ankara: İş Bankası Yayınları.
- ÖNGE, Yılmaz (1995). *Anadolu'da XII-XIII. Yüzyıl Türk Hamamları*, Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları.
- PALA, İskender (2003). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, İstanbul: LM Yayınları.
- PARMAN, Ebru (1993). Bizans Sanatında Tavus Kuşu İkonografisi, *Sanat Tarihinde İkonografik Araştırmalar ve Güner İnal'a Armağan*, s. 387-398.
- SÖZEN, Metin (1971). *Diyarbakır'da Türk Mimarisi*, İstanbul: Tanıtım ve Turizm Derneği Yayınları.
- UNAT, Yavuz (2002). Cezeri'nin Yapıtı, *Bilim Ütopya*, S. 91, s. 19-23.
- YILDIRIM, Savaş (2003). Aslan-Boğa Mücadelesi Kompozisyonu, *Ankara Üniversitesi Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C. 43, S. 2, s. 1-18.

RESİMLER

Resim 1. Mardin Savurkapı (Sitti Radviye) Hamamı'nın güney cepheden görünümü

Resim 2. Hamamın kuşatma duvarında aslan figürü

Resim 3. Soyunmalık bölümüne geçit veren giriş kapısı ve kapının sol üst köşesinde yer alan taş plastik aslan figürler

Resim 4. Soyunmalık bölümüne geçit veren kapının solunda yer alan aslan figürü

Resim 5. Diyarbakır Ulu Camii doğu girişinde yer alan aslan-boğa mücadelesi

Resim 6. Soyunmalık bölümüne geçit veren girişin solunda ve alt kısımda yer alan aslan figürü

Resim 7. Mardin Müzesi'nde bulunan aslan kabartması

Resim 8. Diyarbakır dışkale Yedikardeşler Burcu'nda yer alan aslan figürleri

Resim 9. Hamamın külhan bölümünde yer alan üzerinde tavus kuşu figürünün yer aldığı 1. taş

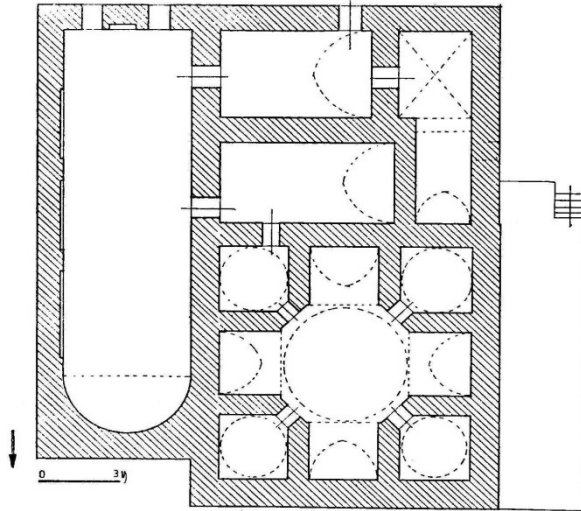
Resim 10. Hamamın külhan bölümünde yer alan üzerinde tavus kuşu figürünün yer aldığı 2. taş

Resim 11. Mardin Müzesi'nde bulunan tavus kuşu figürlü mukarnash niş

Resim 12. Mardin Sabancı Müzesi'nde bulunan tavus kuşu bezemeli taş

Şekil 1. Mardin Savurkapı (Sitti Radviye) Hamamı planı (A. ALTUN'dan)